

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ЧУТТЄВОЇ ІНТУЇЦІЇ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ

УДК: 159.9.016

Кириленко Таїса Сергіївна

Кандидат психологічних наук, заслужений працівник освіти України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

Лобанова Аліна Олександрівна

Аспірант кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

Анотація. У статті представлено особливості інтуїтивного пізнання як одного з методів пізнання та освоєння реальності. Розглянуто основні підходи до його розуміння, які існують у психології. Розкрито теоретичні передумови для виділення чуттєвої та раціональної сфер в інтуїтивному пізнанні. Наведено підходи до їх розуміння, починаючи з класичної філософської думки: розглянуто особливості взаємодії, домінування однієї чи іншої сфери в різні періоди науки, специфіку та синонімічну термінологію кожного з них, яка фігурує в психологічній літературі. Обґрунтовано доцільність розгляду інтуїції з врахуванням чуттєвої та інтелектуальної сфери, доведено практичну значущість виділення такого підходу до інтуїції для психологічної науки.

Ключові слова: інтуїтивне пізнання, чуттєва інтуїція, інтелектуальна інтуїція.

Постановка проблеми. Усвідомлюючи те, що феномен інтуїції досить довго залишався в тіні філософії та носив характер містичного та незрозумілого, основним завдання сучасної психологічної науки є дослідження даного феномену з метою його об'єктивної для взаємодії та практичного використання. Щоб задовольнити поставлену ціль необхідно зупинитися на розумінні сутності інтуїції, звернутися до механізмів, які знаходяться в її основі що і є визначальним, оскільки задає вектор для подальшого дослідження даного феномену.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У професійній літературі є досить поширеним розуміння інтуїції як специфічної форми пізнавального процесу.

В. Іріна та А. Новіков говорять про те, що інтуїція, так само як і інші форми пізнання, здійснюється не усвідомлено і не є автономним способом пізнання, «йде в обхід

відчуття, уявлення і мислення». Іншими словами, інтуїція існує тільки в тісному діалектичному взаємозв'язку з відомими формами пізнання, виконуючи при цьому важливу функцію їх прискореного протікання [2].

У психологічній літературі також фігурує феномен «інтуїтивне пізнання», тому звернемося до детермінації даного поняття. Варто зазначити, що науковці у дослідженні зазначеного питання мають тенденцію розглядати інтуїтивне пізнання у контексті саме наукового пізнання – використання інтуїції на різних етапах наукового дослідження. Торкаються питання її ролі в наукових відкриттях, механізмів її функціонування, передумов, що приводять до інтуїтивних інсайтів (В. Іріна, А. Новіков, А. А. Налчаждян, Л. Д. Бройлю, А. Л. Литвинова) та ін. Узагальнюючи, можна зазначити, що інтуїтивне пізнання дослідниками розуміється як інтуїтивне осягнення реальності, що шукається та розглядається в концепції творчого процесу.

Класик у дослідженні феномену інтуїції М. Бунге розглядає інтуїтивне пізнання як сферу пізнання, де процес накопичення і перетворення знання здійснюється за допомогою різних форм інтуїції, що діють на рівні неусвідомленої взаємодії чуттєвого і логічного пізнання [2].

Ціль даної статті. В основі нашого наукового інтересу стоїть питання яким чином

відбувається інтуїтивне пізнання та які його особливості. Феномен інтуїції нас цікавить, перш за все, з точки зору психолога практика: який цей феномен, та як ефективно з ним працювати. Саме тому ціль даної статті – дослідити особливості чуттєвого та логічного в інтуїції та знайти можливі вектори для практичної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Феномен інтуїції у психології є досить дискурсивним поняттям. «Коли ми не знаємо точно, який з перерахованих механізмів зіграв свою роль, коли не пам'ятаємо передумов або не віддаємо собі ясного звіту в послідовності процесів логічного висновку умовиводів, або якщо ми не були достатньо систематичними і суворими, ми схильні говорити, що все це було справою інтуїції. Інтуїція – колекція мотлоху, куди ми звалюємо всі інтелектуальні механізми, про які не знаємо, як їх проаналізувати або навіть як їх точно назвати, або такі, аналіз і найменування яких нас не цікавить» [2, с. 115].

Одним із підходів, до розуміння інтуїції та розкриття можливостей взаємодії з даним феноменом є аналіз чуттєвого та раціонального як двох сфер, які беруть участь у процесі інтуїтивного пізнання.

Звертаючись, до класиків у дослідженні питання інтуїції, та до вищенаведеного визначення інтуїтивного пізнання, спостерігається, що багато з них характеризують його як поєднання двох сфер

– чуттєвої та раціональної. Наприклад, П. В. Копнін стверджує, що «Інтуїція – це форма людського пізнання, що виражається в специфічному поєднанні чуттєвого і раціонального моментів» [1].

В. Іріна, А. Новіков стверджують, що місце інтуїції в науковому пізнанні визначається сферою взаємодії чуттєвого і логічного пізнання. Тут і проявляється дія інтуїції як процесу. Ця взаємодія інакше можна було б назвати інтуїтивним пізнанням. Правомірність виділення такого роду пізнання, так само як чуттєвого і логічного, обумовлена всією історією людського пізнання [1].

Гармонійне поєднання механізму функціонування чуттєвого та раціонального пояснюють П. В. Алексєєв, А. Ф. Панін.

Вищезазначені автори вважають, що саме в мисленневих процесах переходу від чуттєвих образів до понять, та від понять до чуттєвих образів і варто шукати розгадку інтуїтивного знання.

Навіть А. Ейнштейн, відомий фізик-теоретик говорить, що «інтуїція оголошується специфічним способом взаємодії чуттєвого і логічного пізнання».

Спостерігаємо, що виділення чуттєвих та раціональних моментів в інтуїтивному пізнанні є досить закономірним, та не суперечить загально психологічній концепції пізнання.

Ще в рамках філософської думки

панівними були дві течії – сенсуалізм та раціоналізм як два полюси в оцінці співвідношення чуттєвого і раціонального відображення в процесі пізнання.

Сутність сенсуалізму (від лат. *Sensu* – почуття), представниками якого є Д. Локк, Е. Д. Кондильяк полягає у абсолютизації ролі чуттєвого відображення, панівною є теза: немає нічого в розумі, чого не було б в почуттях.

Раціоналізм (від лат. *rationalis* – розумний, *ratio* – розум) – визнає розум основою пізнання і поведінки людей та протиставляється сенсуалізму.

Інтуїція як одна з форм пізнання не позбавлена вищенаведених елементів. Ясність у питання представленості чуттєвого і раціонального в інтуїції вносить Б.Г. Ананьєв: «Інтуїтивне пізнання (на відміну від чуттєвого і логічного пізнання) не є самостійна, автономна область пізнання. Форми інтуїції діють в пізнанні завжди в діалектичному взаємозв'язку з відомими формами пізнання, здійснюючи при цьому взаємодію даних чуттєвого і логічного пізнання» [1, с. 123].

У Психологічній літературі стикаємося з тим, що різні дослідники наголошують на різних сторонах інтуїтивного процесу. Одні з них, зосереджуються на аналізі чуттєвої сторони інтуїції, та бачать в ній першоджерело інтуїтивного пізнання, інші – на раціональній. Розглянемо цю

проблематику детальніше, звертаючись до представників філософської думки.

Для початку, доцільним є дослідити особливості інтуїції як чуттєвої форми, яка протиставляється розуму і мисленню, але зовсім не позбавлена його елементів.

Давньогрецький філософ Протагор, проголошуючи чуттєве сприйняття єдиним джерелом наших знань, разом з тим стверджував, що чуттєвість повідомляє людям дані тільки щодо їх власних станів, але не про зовнішні речі, які є їхніми причинами.

Такі філософи як П. Гассенді, Т. Гоббс і Дж. Локк. теж відзначали роль чуттєвого у пізнанні. Зокрема, Дж. Локк. зробив спробу вивести з чуттєвого досвіду весь зміст людської свідомості, хоча і допускав, що розуму властива спонтанна сила, яка не залежить від досвіду.

Якщо на початку грецької філософії мало місце вчення про чуттєво сприймані елементи (земля, вода, повітря, вогонь) в іонійській школі (Фалес), то вже з елейської школи (Парменид, Зенон) починається критика чуттєвого, що ніколи не припинялася в античній філософії. Чуттєве, що ототожнюється із сприйняттям, за своїми властивостями є настільки текучим, смутним, невизначеним і помилковим, що вони нібито воно вже не дає ніякого матеріалу для людського знання. Істинність чуттєвої інтуїції не є абсолютною, тому вона відкидається ідеалістом Платоном (а в новий час також Лейбніцом) і також деякими матеріалістами

(наприклад у Левкиппа, Демокріта - «відчуття помилкові», «наповнені пільмою») [3].

У теорії пізнання І. Канта інтуїтивне споглядання існує не як безпосереднє споглядання розуму, а як чуттєва інтуїція, апріорними формами якої є простір і час. Простір – апріорна форма зовнішнього чуттєвого споглядання, а час – апріорна форма внутрішнього чуттєвого споглядання [1].

Л. Фейербах стверджував, що таємниця інтуїтивного пізнання «зосереджена у чуттєвості». Інтуїція трактується як пізнання у вигляді чуттєвого споглядання, називає її «чуттєва інтуїція»: «...беззастережно безсумнівне, ясне, як сонце ... лише чуттєве», а тому сутність інтуїтивного пізнання і «... зосереджена в чуттєвості» [3].

Філософ-ідеаліст А.Брегсон вважає, що інтуїція як «вогник, що спалахує у критичні моменти нашого життя, коли нас покидає інтелект». Вона важлива для нас більше як першоджерело, а потім необхідність у ній зникає [1].

Як бачимо, Головна думка А. Брегсона залишається про те, що саме щось чуттєве є допомогою для нас і діє у найпотрібніші моменти нашого життя. Саме інтуїція супроводжує духовне життя людини і в кінцевому випадку направляє її діяльність.

Прослідковуємо, що особливості чуттєвого у пізнанні були досить дискурсивними протягом століть. Філософи розуміли важливість чуттєвого та його вплив

на життя людини. Одні з них надавали досить вагоме значення чуттєвій сфері, інші лише вказували на її роль в певних сферах життя людини. Все ж безсумнівно, маємо право стверджувати, що інтуїція досить тісно пов'язана із чуттєвою сферою особистості.

Далі звернемося до інтелектуальної складової інтуїції, та її зв'язку із когнітивними процесами.

Проаналізуємо як раціональна складова в процесі пізнання розглядалася представниками філософської думки.

Давньогрецький філософ Парменід, розрізняв знання «по істині» (отримане за допомогою розуму) і знання «на думку» (досягнуте в результаті чуттєвого сприйняття), все ж вбачав саме у розумі критерій істини.

На думку І.Г. Фіхте, інтелектуальна інтуїція (інтелектуальне споглядання) - це здатність розуму, яка дозволяє прийти до свідомості безумовної необхідності продуктивної діяльності «Я» [3].

Згідно Е. Гуссерлю, ідеяція, або інтелектуальна інтуїція, є безпосереднє, «сутнісне бачення» феноменального в його власних межах. Рухатися до справжньої філософії треба виходячи з речей і проблем, в атмосфері прямий інтуїції при феноменологічному осягненні сутності [2].

К. Поппер розглядає інтуїцію у зв'язку з логікою і зростанням наукового знання. Він стверджує, що інтелектуальна інтуїція є

нашим неминучим супутником. Але ми можемо вірити в інтуїцію тільки в тому випадку якщо ми прийшли до неї тільки в результаті багатьох перевірок, багатьох сумнівів і довгих пошуків можливих шляхів критики. Дискурсивне мислення має величезний вплив на розвиток послідовності у нашій інтуїції [2].

Спостерігаємо, що розгляд раціонального в інтуїтивному пізнанні є необхідною умовою для повного розуміння феномену. Спостерігаємо, що цей компонент у різних дослідників може називатися інтелектуальним, мисленнєвим, логічним. Незалежно від цього, неодмінною умовою для нього є раціональні процеси та операції які лежать в його основі.

Орієнтуючись на наявність чуттєвого та раціонального компонентів в інтуїції особистості досить актуальною та цікавою для розгляду є концепція розуміння інтуїції у М. Бунге. Даний дослідник проводить класифікацію видів інтуїції, покладаючи в основу способи інтуїтивного пізнання. У ракурсі розгляду феномену інтуїції як досить складного для дослідження, у зв'язку з неоднозначним його тлумаченням та прихованістю механізмів функціонування, дана класифікація є досить важливою та ресурсною для подальших досліджень, оскільки розкриває динаміку тих процесів, які стоять за даним феноменом.

Перейдемо безпосередньо до

класифікації. М. Бунге виділяє два види інтуїції, характерні для особистості, а саме – чуттєву та інтелектуальну.

Чуттєва інтуїція, за М. Бунге, має наступні форми: 1. Інтуїція як сприйняття (виражається в процесі швидкого ототожнення предмета, явища або знака, ясне розуміння значення або знака, здатність до інтерпретації). 2. Інтуїція як уява (здатність утворення метафор, творча уява).

Інтелектуальну інтуїцію Бунге класифікує наступним чином: 1. Інтуїція як розум (Прискорений умовивід – стрімкий перехід від одних тверджень до інших, іноді з швидким проскакуванням окремих ланок; здатність до синтезу або узагальнене сприйняття; здоровий глузд – судження, засноване на повсякденному знанні і не спирається на спеціальні знання або методи, або що обмежується пройденими етапами наукового знання). 2. Інтуїція як оцінка (вміння швидко і правильно оцінювати важливість і значення проблеми, правдоподібність теорії) [2].

Вищеперераховані ознаки за М. Бунге складають сутність інтуїції через когнітивні процеси, які є доступними для психологічного дослідження.

Вважаємо, що будь-яке знання має цінність лише в тому випадку, якщо воно може бути використаним на користь та служити людям для покращення різних аспектів суспільного життя. Саме тому

доцільним вважаємо розробку інструментарію для дослідження феномену інтуїції – опитувальник, що дозволить визначити домінуючий вид інтуїції.

В основу розробки інструментарію вирішено покласти класифікацію М. Бунге, представлену вище, так як вона є досить важливою для розуміння феномену інтуїції, оскільки дає можливість взаємодіяти з даним феноменом з точки зору практики. Розкриття домінуючих видів інтуїції для особистості дасть змогу підвищувати ефективність прийняття інтуїтивних рішень, що особливо актуальним є у наш час через швидкий темп життя та часті необхідності приймати рішення «тут і тепер».

Надзвичайно актуальним це питання постає для працівників окремих груп професій, а саме професій підвищеного ризику, діяльність яких відбувається при ліміті часу, підвищеній емоційній напрузі та вимагає швидкої реакції. Кожна хибна рішення та невірний рух може коштувати життя. У своїй професійній діяльності вони мають потребу в постійному виборі, коли перевага часто віддається на основі «особливого чуття», визначення домінуючого виду інтуїції дозволить зробити їх рішення більш продуктивними.

У дослідженні феномену інтуїції досить важливим є спосіб, яким ці знання були отримані. Виходячи із вищезазначених міркувань, нами було розроблено

опитувальник, який у своїй основі містить дві шкали: чуттєва інтуїція та інтелектуальна інтуїція.

В основу розробки опитувальника були взяті одиниці описані М. Бунге, а саме – чуттєва інтуїція включає в себе розуміння інтуїції як сприймання та уяви; інтелектуальна інтуїція включає в себе розуміння інтуїції як розум та як оцінку. Методика була адаптована згідно всіх загальноприйнятих стандартів психологічної науки.

Досить цінним у розробці даного інструментарію стало те, що методика дає можливість досліджувати особливості інтуїції у зв'язку з іншими індивідуально-психологічними характеристиками особистості, що сприятиме поглибленню знань про феномен інтуїції особистості.

Висновки. Отже, у науковій літературі дослідники, розкриваючи специфіку інтуїтивного пізнання, по різному описують його особливості, вибираючи різноманітну термінологію та узагальнюючи різні феномени та когнітивні процеси. Так чуттєва складова описується як емоційна, споглядаюча; раціонально – як інтелектуальна, логічна. Все ж, основною ознакою інтуїтивного знання залишається неусвідомленість, безпосередність, та раптовість отриманого знання. Ця думка, зокрема, прослідковується у роботах В.Ф. Асмуса, А.А. Налчаджяна, Я.А. Пономарьова, М. Бунге.

Орієнтуючись на філософські концепції та теорії сучасних дослідників в основі нашої теоретичної моделі для розробки інструментарію лежить уявлення про наявність чуттєвого та раціонального в інтуїтивному пізнанні.

Інтуїтивне пізнання дозволяє нам вийти за рамки шаблонного мислення та сприяє пошуку нових схем для рішень, дозволяє побачити ситуацію більш загально, а значить в свою чергу знайти нові результати для вирішення ситуації, що склалася.

Особистість, яка залучена до виконання професійної діяльності в ситуаціях підвищеного ризику потребує швидкої орієнтації та миттєвої реакції у таких умовах. Саме тому, наша методика є досить актуальною для професій підвищеного ризику.

Список використаних джерел:

1. *Ананьєв Б. Г.* Психология чувственного познания/Б.Г. Ананьев – М.: Наука, 2001. – 277 с.
2. *Бунге М.* Интуиция и наука /М. Бунге – М.: Прогресс, 1967. – 186 с.
3. *Ирина В. Р.* В мире научной интуиции: интуиция и разум / В.Р. Ирина, А.А. Новиков. – М.: Наука, 1978. – 191 с.

References (Transliteration):

1. *Anan'ev B. G.* Psihologiya chuvstvennogo poznaniya/ B.G. Anan'ev – M.: Nauka, 2001. – 277 s.
2. *Bunge M.* Intuitsiya i nauka /M. Bunge – M.: Progress, 1967. – 186 s.
3. *Irina V. R.* V mire nauchnoy intuitsii: intuitsiya i razum / V.R. Irina, A.A. Novikov. – M.: Nauka, 1978. – 191 s.

Kyrylenko Taisa

Ph.D. in Psychology, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv (Ukraine)

Lobanova Alina

PHD student of the department of Psychology at Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv (Ukraine)

**THE CONCEPT OF INTELLECTUAL AND
SENSUOUS INTUITION:
BASIC CONCEPTS AND PROBLEMS**

ABSTRACT

Realizing that the phenomenon of intuition remained in the shadow of philosophy so long and had been one of the mystical and inexplicable, the main task of modern psychology is the study of this phenomenon for its objectification for interaction and practical use. To meet the target set we must focus on understanding the nature of intuition, refer to the mechanisms that are in its basis which is decisive as set vector for further investigations.

One of the approaches to the understanding of intuition and opening opportunities for interaction with this phenomenon is to analyze the sensory and rational as two areas that are involved in the process of intuitive knowledge.

Since philosophies researchers have been turning to the problem of the origin of knowledge and give the advantage to one of two areas: the sensual (representatives are D. Lokk, E. D. Kondylyak P. Gassendi, Hobbes, L. Feuerbach, A. Brehson) also this idea was developed under the concept of sensationalism; intellectual (representatives are Parmenides, I.G. Fichte, Husserl, Karl Popper) – development of

the idea in the concept of rationalism.

Particular importance the concept has in M. Bunge researches, where was made the classification of intuition, laying as a basis the ways of intuitive knowledge, as a result distinguishes two kinds of intuition as a characteristics of personality – sensual and intellectual. Sensual intuition by M. Bunge has the following forms: intuition as perception (expressed during the rapid identification of the object, phenomenon or mark a clear understanding of the value or mark, the ability to interpret), intuition as imagination (the ability of the formation of metaphors, imagination). Intellectual intuition M. Bunge classified as follows: intuition as intelligence (accelerated inference), intuition as evaluation (ability to quickly and accurately assess the importance and significance of the problem, the plausibility of the theory).

In perspective, considering the phenomenon of intuition as very difficult to study because of its ambiguous interpretation and hidden mechanisms, this classification is very important and resources for further researches, as its reveals the dynamics of the processes behind the phenomenon. Based on the above considerations, we have developed a questionnaire, which basically comprises two scales: sensuous intuition and intellectual intuition. The questionnaire has been adapted in accordance with all accepted standards of psychological science.

Quite valuable in the development of this tool is that it gives the opportunity to explore the features of intuition in connection with other individual psychological characteristics, which will help to improve knowledge of the phenomenon of intuition's personality.

Keywords: intuitive knowledge, sensuous intuition, intellectual intuition.

Кириленко Таусія Сергеевна

Кандидат психологічних наук, заслужений працівник освіти України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

Лобанова Аліна Александрівна

Аспірант кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ І ЧУВСТВЕННОЇ ІНТУІЦІЇ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ПРОБЛЕМИ

Анотація. Осознавая то, что феномен интуиции достаточно долго оставался в тени философии и носил характер мистического и непонятного, основной задачей современной психологической науки является его исследование с целью объективации для взаимодействия и практического использования. Чтобы удовлетворить поставленную цель необходимо остановиться на понимании сущности интуиции, обратиться к механизмам, которые находятся в ее основе что и является определяющим, поскольку задают вектор для дальнейшего исследования.

Одним из подходов, к пониманию

интуиции и раскрытия возможностей взаимодействия с ней является анализ чувственного и рационального – как двух сфер, которые участвуют в процессе интуитивного познания.

Начиная с философских учений исследователи обращаются к проблеме первоисточника происхождения знания и отдают предпочтение одной из двух сфер: чувственной (представители Д.Локк, Е.Д.Кондильяк, П. Гассенди, Т. Гоббс, Л. Фейербах, А.Брегсон), также эта идея развивается в рамках концепции сенсуализма; интеллектуальной (представители Парменид, И. Фихте, Э. Гуссерль, К. Поппер) - развитие идеи в концепции рационализма.

Особого внимания заслуживает концепция М. Бунге, который проводит классификацию видов интуиции, возлагая в основу способы интуитивного познания, а именно выделяет два вида интуиции, характерные для личности - чувственную и интеллектуальную. Чувственная интуиция, по М. Бунге, имеет следующие формы: интуиция как восприятие (выражается в процессе быстрого отождествления предмета, явления или знака, ясное понимание значения или знака, способность к интерпретации), интуиция как воображение (способность образования метафор, творческое воображение). Интеллектуальную интуицию М. Бунге классифицирует следующим образом: интуиция как разум (ускоренный

умозаключение), интуиция как оценка (умение быстро и правильно оценивать важность и значение проблемы, правдоподобность теории).

В ракурсе рассмотрения феномена интуиции как достаточно сложного для исследования, в связи с неоднозначным его толкованием и скрытостью механизмов функционирования, данная классификация является достаточно важной и ресурсной для дальнейших исследований, поскольку раскрывает динамику тех процессов, которые стоят за феноменом. Исходя из вышеупомянутых соображений, нами был разработан опросник, который в своей основе содержит две шкалы: чувственная интуиция и интеллектуальная интуиция. Методика была адаптирована согласно всем общепринятым стандартам психологической науки.

Достаточно ценным в разработке данного инструментария стало то, что он дает возможность исследовать особенности интуиции в связи с другими индивидуально-психологическими характеристиками личности, способствовать углублению знаний о феномене интуиции.

Ключевые слова: интуитивное познание, чувственная интуиция, интеллектуальная интуиция.

Дата отримання статті: 01.03.2017

Дата рекомендації до друку: 03.03.2017